

Įgūdžių mokymas ir įtvirtinimas kasdieninėje veikloje

Tikslas: atskirų bandymų treniravimą, programą išmoktiems įgūdžiams pritaikyti natūralioje aplinkoje, išmoktų įgūdžių įtvirtinimą,

DTT (discrete trial teaching) - Diskrečių bandymų mokymas, kitaip atskirų bandymų treniravimas.

Pagrindinis principas - sudėtingas užduotis suskirstyti dalimis ir kiekvieną kartą mokyti atlikti tik mažą dalelę tuo pačiu po truputį sunkinant užduotį.

Kartojant užduotį, pradžioje su pagalba, palaipsniui pagalbą mažinant, vaikas išmoksta. Vėliau pereiname prie kito žingsnio.

Instrukcija – vaiko reakcija – paskatinimas.

Instrukcijos supratimas. Aiškiai, paprastai, trumpai ir garsiai, kad vaikas sukauptų dėmesį instrukcijos išklausymui. Pradžioje instrukcija turi būti įsakmi ir skambėti garsiau nei kasdieninė kalba, vėliau tariama natūraliu garsumu. Instrukcija nekartojama.

Atliekamo veiksmo kartojimas – reakcija. Jei vaikas neatlieka veiksmo, suteikiame fizinę, vizualinę ar verbalinę pagalbą. Sufleravimą pateikiame po instrukcijos ir jį reikia kuo greičiau nutraukti. Reikėtų vengti pasakinėjimų – žvilgčiojimo į daiktą. Po kiekvieno kartojimo daroma 1-3 sek. pauzė, bet ne per ilga, kad vaikas neprarastų dėmesio. Atlikus neteisingai – „negerai“. Instrukcija kartojama. Vengti griežto „NE“.

Paskatinimas. Vaikas už teisingą atsakymą ar teisingai atliktą veiksmą nedelsiant apdovanojamas, paskatinamas mėgstamu maistu, žaislu ar veikla (mažiukai), vyresnio amžiaus vaikai žetonais, socialiniu paskatinimu „gerai“, „šaunuolis“, „tau gerai sekasi“.

Šis mokymas parentas skatinimu (motyvacija) ir apdovanojimu (atlygiu).

Tam, kad vaikas įgūdį įgytų ir toliau analogiškai galėtų taikyti pats, be Jūsų įsikišimo, pagalba palaipsniui mažinama (laikantis ABA taisyklių).

Naudoti tinkamą būdą įgūdžių mokymui. Dauguma vaikų (tačiau ne visi) **žymiai greičiau gali įgyti atitinkamus įgūdžius, jei mokant jų naudojamos vizualinės iliustracijos.** Pavyzdžiui, jei mes norime, kad vaikas suprastų instrukciją, galima po to, kai ją pasakome iškart parodyti ją atitinkančią paveikslėlį/kortelę (tam tinka pati paprasčiausia nuotrauka, paveikslukas iš interneto, pieštinis paveikslukas – tai, kas konkrečiam vaikui tinka). Pavyzdžiui, jei mes norime išmokyti vaiką kruopščiai nusiplauti rankas, mes galime rankų plovimą parodyti vizualia kortelių/paveikslėlių seka ar net pakabinti korteles prie praustuvo tinkama seka, kad vaikas galėtų žiūrėti į jas ir prisimintų veiksmų seka, t.y., nejaustų streso plaudamas rankas, kai nežino, ką po ko reikia daryti.

Pagalbos suteikimo (ir mažinimo) seka:

1 pakopa: Žodinė instrukcija (susitvarkyk) = Vizualinė pagalba (jei konkrečios žodinės instrukcijos vaikas nesupranta arba jei norima suformuoti kasdienį įprotį, o ne išmokyti reaguoti į žodinę instrukciją) (kortelė „susitvarkyti“) + Fizinė pagalba „ranka-ranka“ (paimti vaiko ranką ir su jo ranka dėti daiktus į vietą). Kai kelis kartus iš eilės davus instrukciją (susitvarkyk) ir parodžius vizualinę pagalbą, ir pradėjus fizinę pagalbą (nukreipus vaiko rankas link išmėtytų daiktų) darbą vaikas pabaigia pats (savarankiškai padeda žaislus į vietą) – pagalba mažinama, pereinant prie antrosios pakopos.

2 pakopa: Žodinė instrukcija (susitvarkyk) = Vizualinė pagalba (kortelė „susitvarkyk“). Pastaba: jei vaikas supranta žodinę instrukciją (tai yra, nereikia mokyti žodinės instrukcijos prasmės dėl kalbinio suvokimo atsilikimo) – antroji pakopa praleidžiama ir pereinama tiesiai prie trečiosios.

3 pakopa: Žodinė instrukcija = savarankiškas instrukcijos atlikimas. Tais atvejais, kai norima suformuoti savarankiškus įgūdžius, pvz., kad vaikas išmoktų savarankiškai be atskiro prašymo susitvarkyti kai pabaigia savo darbus, strategija kiek kitokia. Tokiu atveju pirmiausia naudojama žodinė instrukcija ir vizualinė pagalba. Kai vaikas išmoksta kortelės (Vizualinės pagalbos) prasmę žodinė instrukcija išimama. Tam, kad susiformuotų įgūdis vėliau mažinama ir vizualinė pagalba. Pagalba mažinama trumpiau rodant kortelę, kol galiausiai vaikas be kortelės susitvarko žaislus pabaigęs žaisti. Žodinės instrukcijos šiuo konkrečiu atveju nereikia, nes mūsų tikslas ne išmokyti vaiką reaguoti į instrukciją: „Susitvarkyk“, o išmokyti jį, kad pažaidus reikia susitvarkyti nepaisant to, ar yra kas nors duodantis instrukciją. Žodinės instrukcijos palikimas gali sukelti priešingą efektą, vaikas įpras tvarkytis tik tada, kai kas nors jam apie tai pasakys.

Labai svarbu skatinimą po truputį mažinti, kad vaikas neatlikinėtų užduočių tik už atlygį!!!!!! Tai yra, kai vaikas jau susipažinęs ir susidoroja su užduotimi, skatinti reikia ne už kiekvieną atsakymą/atliktą užduotį ar instrukciją, o už kas antrą, vėliau už 3, 4 ir t.t. Geriausia, jei vaikas jau pribrendęs, pereiti prie žetonų sistemos.

Naujo įgūdžio mokymas

- Pradedame mokyti tik vieno naujo įgūdžio
- Į mokymo procesą nereikia įvesti daug pakeitimų

STRATEGIJOS (išsirinkti vieną iš strategijų, vėliau įvesti papildomus pakeitimus)

- naudojant didelį kiekį pavyzdžių
- mokymas įvairiose aplinkose
- naudojant įvairius signalus

Mokymo būdai:

„Ne ne parodyk“

- Instrukcija- vaiko reakcija-pagyrimas/“ne“
- Instrukcija pakartota trečią kartą kartu su pagalba

Netinka, kai vaikas bijo suklysti, kai vaikas nesupranta, ko iš jo reikalaujama.

Bendras principas toks: jei vaikas tris kartus iš eilės atsako neteisingai, jam suteikiama visiška pagalba, kuri vėliau vaikui įsisavinant užduotį palaipsniui mažinama.

Beklaidis mokymas

- Vaikui duodamas vienas variantas be pasirinkimo
- Kartojame su mažais pakeitimais
- Pridedame blaškiklius – pirma vieną, po to du
- Naudojame užduotyse, kai veikiame su vizualinėmis priemonėmis, kai reikia suvokti skirtumus.

netinka, kai nenaudoja atminties ir veikia automatiškai, kai laviname stambiają, smulkiąją ir oralinę motoriką.

Uždelsta pagalba

- Duodame instrukciją ir pagalbą kartu, bei atlygį.
- Pakartojame instrukciją ir pagalbą suteikiame po 2sek. po to, po 3 sek. iki 5 sek., kai mokome naujo.

netinka, kai vaikas nesidomi, tik laukia pagalbos. Jei vaiko dėmesys labai trumpas.

(pvz., mokytojas prašo parodyti raudoną spalvą, o jis parodo žalią) – mokytojas turi reaguoti neutraliai ir ramiai paprašyti pagalvoti ir parodyti, šiuo atveju, raudoną spalvą dar kartą. Iš karto po pakartotinės instrukcijos suteikiama pagalba (mokytojas nuima visas kitas spalvas, palikdamas tik raudoną), vaikas paliečia likusią kortelę, tuomet mokytojas neutraliai apsidžiaugia (tu teisingai parodei, tai raudona). Vėliau ši užduotis vėl įtraukiamą į užduočių sąrašą, tačiau pagalba palaipsniui mažinama, kol vaikas gali savarankiškai atlikti naują instrukciją (parodyti raudoną spalvą), tuomet naujas įgūdis įtvirtinamas (raudoni objektai, paveikslėliai, žaislai ir t.t.).

- Įgūdžių mokymas vyksta skaidant juos į mažus žingsnelius. Kiekvieno žingsnio mokoma atskirai, po to apjungiant.
- Užsiėmimo su vaiku metu kalbėkite aiškiai ir tiksliai.
- Kiekviena užduotis turi žodinę instrukciją, kurią dažniausiai sudaro 2–3 žodžiai, pavyzdžiui; „*daryk taip*“, „*rask tokį pat*“, ir panašiai. Kai vaikas dirba, komentuokite tiksliai, kad žodžiai jo neblaškytų, o jis galėtų susikaupti.
- Jei vaikas nereaguoja į instrukciją, reikia ją pasakyti dar kartą iš karto suteikti vaikui pagalbą (ranka – ranka) ir paskatinti už atlikimą, o vėliau pagalbą mažinti.
- Užduotys supaprastinamos taip, kad vaikas sugebėtų jas atlikti - didinama motyvacija.
- Teikiama fizinė, žodinė, vaizdinė, pagalba gestu. Būtinai suteikite pagalbos, jei užduotis ar ugdomas gebėjimas vaikui nauji. Šią pagalbą nuosekliai mažinkite kiekvieną kartą kartodami užduotį. Pradžioje, kai vaikas mokomas naujos užduoties/įgūdžio jis turi būti skatinimas už kiekvieną atliktą užduotį, net jei ji atlikta su pagalba. Skatinamas užduoties atlikimas, ne elgesys. Todėl blogas elgesys (jei toks yra) ignoruojamas – užduotis pabaigiamas – suteikiamas apdovanojimas.
- Užduotis visada baikite pozityviai, suteikite atlygį, pagirdami. Stengiamasi padidinti vaiko sėkmę, ir kiek galima sumažinti nesėkmes.
- Užduotys ir veiksmai nuolat kartojami.
- Vaikui turi būti įdomu, malonu ir linksma dirbti, todėl sunkiau vaikui suprantamas užduotis kaitaliokite su lengvomis, jau išmoktas su naujomis.
- Suteikite pagalbą naujai atliekamai užduočiai, pagalbą mažinkite kiekvieną kartą kartodami užduotį.
- Kartojant veiksmus ar užduotis vaikas išmoksta arba veiksmai/užduotys įtvirtinami.
- Emocingai pagirkite, apdovanokite už sėkmę, santūriau, jei užduotį atliko su pagalba ar neteisingai, ramiai pasakykite „ne“, „negerai“.
- Gausiai atlyginkite, jei vaikas vykdo naujas, sudėtingesnes užduotis, mažiau – lengvesnes užduotis. Apdovanokite ir už paklusnumą, tinkamą elgesį.
- Naują gebėjimą kartokite daug kartų, kol vaikas puikiai įsisavins ir supras jo esmę. Tada prie išmokto žingsnelio prijungsite naują.
- Nebūkite nuobodūs – mokykite įvairiai – užsiėmimo metu tą pačią užduotį kartokite ne daugiau kaip 2–3 kartus iš eilės. Taip išlaikysite vaiko dėmesį ir motyvaciją.

Pagalbos /sufleravimo naudojimas. 5 labiausiai paplitusios klaidos:

Pagalbos/sufleravimo naudojimas, tai būtent tas mokymo metodas, kuris padaro autistiško vaiko mokymo procesą efektyvesniu. Pagalba naudojama mokant vaiką bet kokių įgūdžių pradedant artikuliacija ir baigiant tualetu įgūdžiais. Kaip ir bet kokiame kitame mokyme taip ir naudojant pagalbą yra speciali metodologija, kuri, teisingai ją taikant, padeda vaikui įvykdyti reikiamą užduotį/atlikti reikiamus veiksmus ir tuo pačiu nepriklausyti nuo aplinkinių. Atsižvelgiant į autistiškų vaikų ypatumus – kalbinių stimulų nesuvokimą, sunkumus susikaupti, žemą motyvaciją mokytis, bendradarbiavimo nebuvimą ir t.t. – pagalba kartais tampa vienintele galimybe pajudinti mokymą iš „mirties taško“.

Tačiau nepaisant to, kad daugelis tėvų ir terapeutų supranta pagalbos prasmę ir būtinybę, visgi naudodami ją praktikoje dažnai susiduria su sunkumais.

1. Pati pirmoji ir labiausiai paplitusi klaida naudojant pagalbą – pritaikymo nebuvimas.

Kitaip sakant, terapeutas apskritai nenaudoja pagalbos, nes yra įsitikinęs, kad arba jis tą pagalbą naudoja (tik niekas jos nemato) arba pagalba jau/dar nereikalinga. Pats pagrindinis indikatorius to, kad terapeutas nenaudoja pagalbos, tai vaiko riksmas, isterika ir nepageidaujamas elgesys pamokų metu, ir tai vyksta nuolatos. Paprastai tai atrodo taip:

Terapeutas duoda vaikui instrukciją (pvz., surask tokį patį daiktą).

Vaikas (atsižvelgiant į savo autistiškus ypatumus) nereaguoja arba reaguoja neteisingai.

Terapeutas pakartoja instrukciją.

Vaikas nereaguoja.

Terapeutas dar kartą pakartoja instrukciją (paprastai jau pakeltu tonu).

Vaikas arba nereaguoja, arba daro kažką kito.

Terapeutas vėl pakartoja instrukciją – ir tai gali trukti iki begalybės. Laikas tempiasi, vaikas vis labiau ir labiau išsiblaško ir galiausiai nieko neišmoksta (tampa vaiku, kurio „nejmanoma nieko išmokyti“).

2. Nesavalaikis pagalbos naudojimas.

Terapeutas duoda vaikui instrukciją (rask tokį patį daiktą)

Vaikas reaguoja neteisingai

Jau po to, kai vaikas sureagavo neteisingai arba dar „proceso metu“ (kai vaikas tiesia ranką prie neteisingo atsakymo) terapeutas nukreipia ranką tinkamą linkme. Taip kartojasi kelis kartus – vaikas reaguoja neteisingai, terapeutas ištaiso, vaikas reaguoja neteisingai – terapeutas ištaiso... Po kiek laiko terapeutas pastebi, kad vaikas taip ir neišmoko teisingo atsakymo ir čia vėl „vaiko nejmanoma nieko išmokyti“.

3. Per staigus pagalbos panaikinimas/pašalinimas. Pagalbos naudojimo metodologija numato palaipsnių jos mažinimą. Pavyzdžiui, pagalbos mažinimas nuo stipriausios/didžiausios iki silpniausios/mažiausios savyje turi tokius žingsnius kaip visiška arba pilna pagalba, dalinė pagalba (3/4), dalinė pagalba (2/4), dalinė pagalba (1/4), pagalbos pašalinimas/panaikinimas.

Terapeutas gali naudoti pilną/visišką pagalbą, o kito mokymosi bloko metu nenaudoti jos apskritai. Vaikas, žinoma, vėl neįvykdys užduoties. Terapeutas vėl naudoja visišką pagalbą, o kito mokymosi metu – jokios. Ir t.t. Galutinis rezultatas – „vaiko nejmanoma nieko išmokyti“.

4. Ketvirtoji klaida, iš esmės, atitinka pirmąją klaidą. Tačiau čia terapeutas galvoja, kad naudoja pagalbą iš tiesų jos nenaudodamas, o taikydamas „elgesio momento“ efektą. Tai atrodytų taip:

Terapeutas duoda vaikui instrukciją (pvz., surask tokį patį daiktą).

Vaikas nereaguoja.

Terapeutas pakartoja instrukciją.

Vaikas nereaguoja.

Terapeutas duoda instrukciją „Daryk taip“ ir parodo kokį nors paprastą imitacinį veiksma (pvz., paploja).

Vaikas įvykdo imitacinį veiksma (paploja). Terapeutas džiaugsmingai jį pagiria ir duoda dar vieną imitacinę instrukciją.

Vaikas ją įvykdo.

Terapeutas vėl giria vaiką ir grįžta prie pirminės instrukcijos – „rask tokį patį daiktą“.

Vaikas sureaguoja teisingai.

Tokiu atveju vaikas tampa priklausomu nuo imitacinių instrukcijų tam, kad pereitų prie kito pobūdžio instrukcijų vykdymo. Vaikas vykdys užduotis tik tokiu atveju, jei prieš tai kelis kartus paplės ir pakels

rankas į viršų. Jei šių instrukcijų vaikas negaus – nevykdys ir kitų užduočių. Čia vaiko „neįmanomu apmokyti“ jau nepavadinsi, tačiau 90 proc. mokymosi laiko jis skirs plojimams ir rankų kėlimui.

- 5. Nuolatos naudoti pagalbą.** Terapeutas noriai naudoja pagalbą, tačiau nedaro jokių žingsnių, kad ją mažintų. Tokiu atveju, vaikas visas užduotis vykdo tik su pagalba ir nevykdo jų savarankiškai. Terapeuto pagalba gali būti tiesioginė ir pastebima (ranka – ranka, kai paėmęs vaiko ranką ja terapeutas įvykdo užduotį teisingai) arba nuolatinis gestų naudojimas duodant instrukciją (pirštu parodant teisingą atsakymą). Lygiai taip pat terapeuto pagalba gali būti netiesioginė, t.y., jis gali nesuprasti, kad pasakinėja vaikui teisingą atsakymą, pvz., kaskart kai prašo parodyti daiktą – į jį žiūrį, ar ištiesia į jį ranką, teisingą atsakymą deda visuomet pirmą kairėje, aukščiau kitų ir t.t. Autistiški vaikai dažnai turi puikią atmintį ir gebą išvelgti ir išmolti tokią pagalbą, pagal kurią gali orientuotis vykdydami užduotį.

Taigi, tam, kad padidintumėte mokymosi efektyvumą, o taip pat išvengtumėte nepageidaujamo vaiko elgesio mokymosi metu ir padidintumėte jo motyvaciją mokytis būtina ne tik atsiminti teisingus pagalbos naudojimo būdus, bet ir juos taikyti praktikoje. Reikia naudoti pagalbą! Net jei vakar vaikas užduotį vykdė savarankiškai, tačiau šiandien ties ja „pastrigo“ ar ji jam sunki – reikia suteikti pagalbą, palaipsniui ją mažinti – nuo mokymosi bloko iki bloko ir įtvirtinti savarankišką reakciją.

Pagalba naudojama iki reakcijos, o ne po jos! Jei vaikas suklydo – neteisingas veiksmas ištaisomas, o kitame mokymosi bloke dar iki tol, kol vaikas neteisingai sureaguos/pasirinks neteisingą atsakymą – būtina jam suteikti pagalbą, palaipsniui ją mažinti ir pereiti nuo mokymosi bloko prie įgūdžių įtvirtinimo ir savarankiškos reakcijos.

Egzistuoja keli pagalbos naudojimo, o vėliau jos **mažinimo metodai:**

- Nuo mažiausios iki didžiausios
- Nuo didžiausios iki mažiausios
- Laikinas pagalbos/patarimo sulaikymas
- Palaipsninis fizinis nukreipimas (ranka – ranka)

Visus šiuos metodus reikia žinoti ir laisvai juos naudoti praktikoje. Vaikų, kurių neįmanoma nieko išmokyti nėra! Jei vaikas blogai ar lėtai mokosi – parinktas netinkamas mokymosi metodas arba netinkamai nustatyti mokymosi tikslai arba netinkamai taikoma pagalba ir paskatinimai trukdo vaikui įsisavinti medžiagą.